

УДК 338.432:332.1

С. В. Козловський,

д. е. н., професор, Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0707-4996>

А. В. Баранов,

аспірант, Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-8697-6384>

А. В. Гуськов,

аспірант, Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-7761-9047>

DOI: 10.32702/2306-6792.2024.5.35

СТІЙКЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН ВИКЛИКАНИХ ВІЙНОЮ

S. Kozlovskiy,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia

A. Baranov,

Postgraduate student, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia

A. Huskov,

Postgraduate student, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia

SUSTAINABLE ENSURE OF FOOD SECURITY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATIONAL CHANGES CAUSED BY THE WAR

У даній статті проведено дослідження теоретико-методологічних підходів до визначення категорії "економічна стійкість аграрної галузі". Мета даної роботи полягає в дослідженні теоретико-методологічних основ дефініції економічної стійкості аграрної галузі, визначенню проблем забезпечення стійкості аграрної галузі в умовах трансформаційних змін викликаних війною та визначенні основних факторів впливу на продовольчу безпеку в умовах війни в Україні. З'ясовано, що війна в Україні призвела до порушення цілісних ланцюгів постачання продукції сільського господарства та харчових продуктів (від первинного виробництва до реалізації продукції споживачеві), а також діяльності щодо створення доданої вартості в агропромисловому комплексі, пов'язаної із виробництвом, переробленням, розподілом, споживанням й утилізацією харчових продуктів; ускладнення здійснення сільгоспробіт в областях, де ведуться активні бойові дії, зростання вартості мінеральних добрив та пального, втрата посівних площ та врожаю на територіях, які опинились в окупації. Встановлено, що внаслідок війни обсяг експорту агропродукції в 2022—2023 роках зазнав негативних тенденцій. Визначено основні проблеми забезпечення стійкого розвитку аграрної сфери в умовах трансформаційних змін викликаних війною. Доведено актуальність і своєчасність науково сформованого поняття категорії "економічна стійкість аграрної галузі". З'ясовано, що економічна стійкість аграрної галузі забезпечує продовольчу безпеку країни. Продовольча безпека в українському контексті є комплексним явищем, яке об'єднує різноманітні аспекти забезпечення національної безпеки через доступ до безпечних та здорових харчових ресурсів. У визначенні продовольчої безпеки враховуються різні складові, які впливають на стійкість та життєздатність суспільства, зокрема в умовах трансформацій та воєнних конфліктів. Сформовано класифікацію основних аспектів впливу війни на продовольчу безпеку в Україні, таких як: руйнування інфраструктури; втрати виробництва сільськогосподарської продукції; втрати господарюючих суб'єктів; втручання у торговельні відносини; гуманітарна криза;

загроза безпеці продуктів харчування. Доведено, що в умовах відновлення економіки України необхідно забезпечити диверсифікацію розвитку аграрного виробництва завдяки: підвищенню капіталізації й інвестиційної привабливості вітчизняних аграрних підприємств; функціонування ринкових інститутів, що передбачає підвищення ефективності використання виробничих і фінансових ресурсів у сільському господарстві; розвиток багатокладності; забезпечення та зміцнення продовольчої безпеки держави; збільшення експорту сільськогосподарської продукції з більшою доданою вартістю; стимулювання населення до проживання у селах завдяки забезпеченню комфортних умов; відновленню територій та інфраструктури спричинених руйнацією від війни; розробці заходів збереження людського потенціалу в аграрній сфері.

In this article, a study of theoretical and methodological approaches to the definition of the category "economic sustainability of the agrarian industry" is carried out. The purpose of this work is to study the theoretical and methodological foundations of the definition of economic sustainability of the agricultural sector, to determine the problems of ensuring the sustainability of the agricultural sector in the conditions of transformational changes caused by the war, and to determine the main factors affecting food security in the conditions of the war in Ukraine. It was found that the war in Ukraine led to the disruption of integral supply chains of agricultural and food products (from primary production to the sale of products to the consumer), as well as activities related to the creation of added value in the agro-industrial complex, related to production, processing, distribution, consumption and utilization of food products; the complication of agricultural work in the regions where active hostilities are taking place, the increase in the cost of mineral fertilizers and fuel, the loss of acreage and harvest in the territories that were under occupation. It was established that as a result of the war, the volume of exports of agricultural products in 2022—2023 experienced negative trends. The main problems of ensuring the sustainable development of the agrarian sphere in the conditions of transformational changes caused by the war are identified. The relevance and timeliness of the scientifically formed concept of the category "economic sustainability of the agrarian industry" has been proven. It was found that the economic stability of the agricultural industry ensures the food security of the country. Food security in the Ukrainian context is a complex phenomenon that combines various aspects of ensuring national security through access to safe and healthy food resources. The definition of food security takes into account various components that affect the stability and viability of society, in particular, in the conditions of transformations and military conflicts. A classification of the main aspects of the impact of the war on food security in Ukraine was formed, such as: destruction of infrastructure; loss of production of agricultural products; losses of business entities; interference in trade relations; humanitarian crisis; threat to food safety. It has been proven that in the conditions of recovery of the economy of Ukraine, it is necessary to ensure the diversification of the development of agricultural production due to: increasing the capitalization and investment attractiveness of domestic agricultural enterprises; the functioning of market institutions, which involves increasing the efficiency of the use of production and financial resources in agriculture; development of complexity; ensuring and strengthening the food security of the state; increase in the export of agricultural products with higher added value; encouraging the population to live in villages by providing comfortable conditions; restoration of territories and infrastructure caused by the destruction caused by the war; development of measures to preserve human potential in the agricultural sector.

Ключові слова: стійкість, аграрна галузь, безпека, глобалізаційні виклики, війна, загрози, проблеми розвитку аграрної сфери, фактори впливу, економіка, міжнародна політика, трансформації.

Key words: sustainability, agricultural industry, security, globalization challenges, war, threats, problems of agricultural development, influencing factors, economy, international politics, transformations.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах трансформаційних перетворень викликаних війною в Україні, все більше актуалізується проблема забезпечення стійкого розвитку аграрної сфери. Найгостріше проблема стійкого та комплексного розвитку відчутна в аграрних регіонах нашої країни, де дана форма територіальної організації населення і виробництва є переважаючою. Враховуючи те, що одним з головних напрямів національної політики України є забезпечення населення якісними продуктами харчування в широкому асортименті і достатній кількості, наукова проблематика розвитку аграрної сфери, питань

продовольчої безпеки є актуальною. Вирішення даної проблеми багато в чому залежить від стану та умов функціонування аграрної сфери, яке зазнало істотних трансформаційних змін, особливо з початком повномасштабної війни з 24.02.2022 року.

Війна росії проти України продемонструвала вразливість як національних так і глобальних продовольчих систем від антропогенних (вплив збройних конфліктів), економічних (зростання світових цін на продовольство) та природних чинників (збільшення впливу неврожаїв внаслідок порушення глобальних поставок продовольства) [1]. Адже наслідки цієї

війни ведуть до скорочення продовольчого забезпечення багатьох країн Близького Сходу та Північної Африки, які імпортують понад 90% усього продовольства. Зокрема, експерти Світового банку та ЄБРР відзначають, що "жертвами" російської агресії проти України можуть стати Туреччина, Єгипет, Індія, Таїланд, Грузія, Вірменія, ПАР, Ліван та навіть ШріЛанка. Крім того, її наслідки призведуть до виникнення серйозних загроз подальшого підвищення світових цін на продовольство (згідно з прогнозом Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН від 11.03.2022 р., через війну в Україні світові ціни на продукти харчування та корми можуть зрости на 20%); глобального стрибка інфляції, якою передусім буде вражено країни з малорозвинутою нестабільною економікою на Близькому Сході та у Північній Африці [2].

Війна в Україні призвела до порушення цілих ланцюгів постачання продукції сільського господарства та харчових продуктів (від первинного виробництва до реалізації продукції споживачеві), а також діяльності щодо створення доданої вартості в агропромисловому комплексі, пов'язаної із виробництвом, переробленням, розподілом, споживанням й утилізацією харчових продуктів; ускладнення здійснення сільгоспробіт в областях, де ведуться активні бойові дії, зростання вартості мінеральних добрив та пального, втрата посівних площ та врожаю на територіях, які опинились в окупації. Сукупно це веде до зменшення врожайності, зборів і експорту зернових та іншої сільгосппродукції; ускладнення експорту української сільгосппродукції на зовнішні ринки через блокування портів України з боку РФ (понад 60% сільгосппродукції України експортується морем), що негативно вплине насамперед на країни, які залежать від імпорту харчової продукції, оскільки часткова диверсифікація каналів експорту завдяки переорієнтації на залізничний та річковий транспорт не дозволяє вийти на довоєнні обсяги експорту [3]. Також з кінця 2023 року посилюються процеси лобіювання власних економічних інтересів країна ЄС, особливою Польщею, які полягають у закритті кордонів для експорту сільськогосподарської продукції з України. Ці тенденції носять негативний характер для економіки України, яка з початку повномасштабної війни практично повністю стала дотаційною.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам стійкого розвитку аграрної галузі присвячено класичні праці С.Ю. Вітте,

В.В. Докучаєва, М.Д. Кондратьєва. Й.С. Пасхавера, О.Ф. Фортунатова, Б.С. Ястремського. Закладені цими дослідниками концептуальні положення стійкості та стабільності набули подальшого розвитку в роботах українських вчених-економістів: В.В. Вернадського, Б.М. Данилишина, М. І. Долішнього, С.І. Дорогунцова, Г.Б. Іваницької, О.А. Кашенко, М.Ф. Кропивка, Г.М. Калетніка, А.В. Мельника, Є.В. Мішеніна, М.М. Паламарчука, С.А. Подолинського, В.М. Трегобчука, Г.В. Черевка та ін. Загальні аспекти продовольчої безпеки — від теоретичних основ до структури і методів оцінки — піддані вивченню відомими вченими, такими як Крупін, В. Є., Пушак, Я. Я., Бабич, М. М., Алексєєва, Я. В., Басюркіна, Н. Й., Щербина, С. В., Гойчук О. І., Магас, А. М. та іншими, що додають унікальний відбиток у світі наукових досліджень. Водночас питання забезпечення стійкого розвитку аграрної галузі в умовах трансформаційних змін викликаних війною ще недостатньо досліджені і вони є досить актуальними.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета даної роботи полягає в дослідженні теоретико-методологічних основ дефініції економічна стійкість аграрної галузі, визначенню проблем забезпечення стійкості аграрної галузі в умовах трансформаційних змін викликаних війною та визначені основних факторів впливу на продовольчу безпеку в умовах війни в Україні.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У забезпеченні стійкості розвитку особлива роль належить аграрній сфері. "Виробництво продуктів харчування, — писав К. Маркс, — є найпершою умовою життя безпосередніх виробників і всякого виробництва взагалі" [4]. Причому цей процес повинен бути безперервним і стійко зростаючим, так як люди не тільки не можуть припинити споживання продовольства, але повинні його нарощувати і покращувати якість вироблених продуктів внаслідок зростання потреб і збільшення чисельності населення. Вирішення цієї проблеми було і залишається однією з найбільш актуальних, оскільки феноменом всієї історії людства є постійна наявність голодуючого населення у світі.

За даними Організації Об'єднаних Націй з продовольства та сільського господарства (FAO), Україна стабільно займає провідне місце серед світових експортерів продуктів харчування та сільськогосподарської продукції. Протягом маркетингового року 2020/2021

Рис. 1. Проблеми забезпечення стійкого розвитку аграрної сфери в умовах трансформаційних змін викликаних війною

експорт пшениці з України становив близько 8,3% світового ринку, а в 2021/2022 цей показник збільшився до 9,3% [4]. Частка експорту кукурудзи з України у 2020/2021 році склала в середньому 15%, роблячи країну четвертим найбільшим експортером цього продукту у світі. Відсоток експорту соняшникової олії з України становить приблизно 31% світових поставок [5].

Протягом тривалого часу Україна, завдяки потужному продовольчому експорту, виступала як гарант продовольчої безпеки для багатьох країн світу. Наприклад, у 2021 році Україна внесла важливий внесок у світовий продовольчий ринок, забезпечуючи харчуванням еквівалентно приблизно 400 мільйонам осіб.

Внаслідок війни обсяг експорту агропродукції в 2022 році зазнав певних змін порівняно з 2021 роком. Наприклад, експорт кукурудзи зменшився на 5,95 млрд доларів (порівняно з 5,89 млрд доларів), експорт пшениці — на 2,68 млрд доларів (порівняно з 5,08 млрд доларів), ячменю — на 446 млн доларів (порівняно з 1,28 млрд доларів), насіння соняшника — на 1,04 млрд доларів (порівняно з 39 млн доларів), соняшникової олії — на 5,47 млрд доларів (порівняно з 6,39 млрд доларів) [6]. У зв'язку з цим війна матиме численні наслідки для глобальних ринків та продовольчої безпеки, що стане викликом

для країн з низьким рівнем доходу, залежних від імпорту продуктів харчування, та вразливих груп населення. Таким чином, війна на території України суттєво впливає на національну та глобальну продовольчу безпеку.

Проблема забезпечення стійкості розвитку аграрної сфери не нова, проте напрями її реалізації в умовах сучасних економічних відносин істотно відрізняються і наведені на рис. 1.

По-перше, сільське господарство продовжує залишатися головним виробником продуктів харчування і основним джерелом життєдіяльності людини. Будь-які порушення в його розвитку призводять до дестабілізації і диспропорцій виробництва і споживання. Структурні зміни в галузі в трансформаційній економіці спрямовані в основному на виробництво тієї продукції, яка забезпечує максимальне отримання прибутку, що в аграрній сфері не завжди виправдано з позиції стійкості виробництва та забезпечення продовольчої безпеки суспільства.

По-друге, ринкові умови обумовлюють процеси переспеціалізації підприємств сільського господарства, ведуть до виробництва продукції, яка дає найвищий прибуток. Однак конкуренція і кон'юнктура світового ринку, яка має швидко динамічний характер, вирівнюють ціни і рентабельність товаровиробників, що призводить, в кінцевому рахунку, до недовикористання виробничого потенціалу сільськогосподарської галузі, зниження обсягів і стійкості виробництва, до загострення соціальних проблем.

По-друге, ринкові умови обумовлюють процеси переспеціалізації підприємств сільського господарства, ведуть до виробництва продукції, яка дає найвищий прибуток. Однак конкуренція і кон'юнктура світового ринку, яка має швидко динамічний характер, вирівнюють ціни і рентабельність товаровиробників, що призводить, в кінцевому рахунку, до недовикористання виробничого потенціалу сільськогосподарської галузі, зниження обсягів і стійкості виробництва, до загострення соціальних проблем.

По-третє, природні фактори вагомо впливають на всі процеси, що відбуваються в сільському господарстві. Часткове їх регулювання шляхом проведення меліорації, хімізації, механізації, організації насінництва на науково обґрунтованому рівні вимагає великих інвестиційних вкладень, якими в даний час в достатньому обсязі не мають ні сільські товаровиробники, ні держава. Це сприяє збереженню нестійкості виробництва основних видів сільськогосподарської продукції.

Таблиця 1. Основні аспекти впливу війни на продовольчу безпеку в Україні

Основні аспекти	Проблема	Наслідки
Руйнування інфраструктури	Воєнні дії можуть спричинити руйнування сільськогосподарської інфраструктури, включаючи дороги, мости, залізниці та сховища.	Зниження можливостей для перевезення сільськогосподарської продукції, втрати врожаю та погіршення доступу фермерів до ринків.
Втрати виробництва Сільськогосподарської продукції	Воєнні конфлікти можуть призвести до знищення аграрної техніки, оброблюваних земель та інших ресурсів, що призводить до великих втрат виробництва.	Зменшення обсягів продовольчої продукції, зростання цін та дефіцит деяких видів продуктів.
Втрати господарюючих суб'єктів	Військові дії можуть призвести до знищення або вимушеного припинення роботи сільськогосподарських підприємств.	Загроза втрати робочих місць, скорочення обсягів виробництва та втрати досвіду у галузі.
Втручання у торговельні відносини	Воєнні дії можуть порушити торговельні маршрути та відносини між регіонами.	Зменшення можливостей для експорту та імпорту продовольчих товарів, обмеження доступу до зовнішніх ринків.
Гуманітарна криза	Військові дії можуть спричинити внутрішні переміщення населення та створити гуманітарну кризу.	Збільшення потреб в продовольчій допомозі та складні умови для забезпечення доступу до їжі для внутрішньо переміщених осіб.
Загроза безпеці продуктів харчування	Військові дії можуть створювати загрози для безпеки продуктів через можливий забруднення чи неправильне зберігання.	Збільшення ризику для здоров'я споживачів та необхідність вжиття заходів для забезпечення безпеки продуктів.

По-четверте, важливою умовою стійкості аграрної сфери виступає сільська невиробнича інфраструктура. З переходом до ринку, в умовах дефіциту фінансових ресурсів, її формування і нормальне функціонування ускладнено. Це так само породжує нестійкість розвитку сільського господарства.

По-п'яте, стійкість сільськогосподарського виробництва і взаємозалежних з ним сфер економіки регулюється державою. Проте його вплив на даний час недостатньо. Це призводить до того, що порушується нормальний хід відтворювального процесу, і збиток від нестабільності в аграрній сфері значно перевищує збитки в інших галузях.

По-шосте, загроза стійкості аграрної сфери України, за умов інтеграційних і світових, політичних процесів обумовлена нездатністю більшості підприємств АПК виробляти продукцію, яка буде відповідати світовим стандартам.

По-сьоме, війна в Україні вносить корективи у економічні процеси аграрної галузі. Слід враховувати цей стан для розробки нових підходів до формування моделі забезпечення стійкості аграрної галузі.

Вищевикладені обставини сприяли посиленню уваги сучасних дослідників до проблеми стійкості виробництва та розвитку сільського господарства [7]. При цьому основні підходи до розкриття поняття стійкості і розробці заходів,

що забезпечують динамічний розвиток, визначаються, насамперед, необхідністю подолання кризового стану аграрного виробництва. Ретроспективний погляд на теоретичні аспекти проблеми стійкості сільського господарства показує, що вона протягом багатьох років належить до найбільш актуальних.

Однак, незважаючи на значну кількість наукових публікацій з питань підвищення стійкості виробництва взагалі і сільськогосподарського зокрема, слід зазначити, що стійкість розвитку аграрної галузі являє собою нову і недостатньо розкриту категорію як з точки зору її сутності, так і методології дослідження.

В даний час відсутнє єдине і загальновизначне визначення категорії стійкості розвитку аграрної галузі (сфери), що обумовлено суперечливістю і нерозробленістю концепцій стійкого розвитку, відсутністю достатньої інформації для кількісного вимірювання ступеня стійкості. Одні автори під стійкістю, зокрема, землеробства, розуміють здатність протистояти негативним впливам, переважно, стихійним силам природи, здатність попередити або послабити спади виробництва, інші — розглядають її як стійкість середнього рівня динамічного ряду, треті — як стійкість еволюції, розвитку досліджуваного явища. Однак тільки цим поняття стійкості не вичерпується. Стійкість аграрного розвитку — це не тільки можливість подо-

лати несприятливі для сільського господарства явища, але і здатність використовувати їх з найбільшим ефектом.

Для розробки моделі управління стійким розвитком аграрної сфери необхідно визначити тлумачення самого поняття "економічна стійкість аграрної галузі". Враховуючи дослідження, які провели дослідники [8, 9], визначимо, що:

— економічна стійкість аграрної галузі — це здатність аграрної галузі протидіяти зовнішнім та внутрішнім впливам, зберігати стабільну рівновагу протягом достатнього часу.

Економічна стійкість аграрної галузі забезпечує продовольчу безпеку країни. Продовольча безпека в українському контексті є комплексним явищем, яке об'єднує різноманітні аспекти забезпечення національної безпеки через доступ до безпечних та здорових харчових ресурсів. У визначенні цього поняття враховуються різні складові, які впливають на стійкість та життєздатність суспільства, зокрема в умовах трансформацій та воєнних конфліктів.

Аналіз впливу війни на продовольчу безпеку в Україні розкриває ряд складних проблем, які виникають в умовах конфлікту та трансформаційних змін. Наведемо основні аспекти впливу війни на продовольчу безпеку України — табл. 1.

Аналіз цих аспектів важливий для розуміння викликів, з якими стикається економіка для забезпечення продовольчої безпеки в умовах війни, а також для розроблення стратегій та заходів, спрямованих на поліпшення цієї ситуації.

У сучасних умовах, з урахуванням складних глобальних викликів, забезпечення продовольчої безпеки стає актуальним завданням, що потребує комплексного підходу та розробки ефективних стратегій та політик.

За таких умов з метою забезпечення продовольчої безпеки країни в Україні на базі Держпродспоживслужби була створена Національна платформа продовольчої безпеки, яка дозволяє об'єднати зусилля військових адміністрацій, виробників харчових продуктів, торговельних мереж, міжнародних організацій для стимулювання розбудови української економіки, навіть в умовах війни, та забезпечення харчовими продуктами й товарами першої необхідності населення, військовослужбовців ЗС України та територіальної оборони. Її цінність для підприємств та інших учасників полягає в тому, що вона надає доступ до актуальної інформації щодо реальних потреб та пропозицій тих чи інших товарів, що значно спрощує

варіанти пошуку ринку збуту для виробників продукції; можливість їх миттєвої комунікації з покупцем чи постачальником без зайвих посередників; замовлення послуг транспортування; за декілька днів — смарт-контракти за декількома з публічних оферт та доступ до держзамовлень без зайвих паперів та втрати часу [10].

Крім того, Уряд, розпорядженням від 29.04.2022 р. № 327-р, визначив низку завдань міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, обласним військовим адміністраціям та акціонерному товариству "Укрзалізниця" щодо забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану, серед яких: здійснення моніторингу стану продовольчої безпеки; забезпечення безперервного виробництва сільгосппродукції та харчових продуктів; задоволення нагальних потреб функціонування держави щодо забезпечення населення територіальних громад в регіонах, на території яких тривають активні бойові дії, продовольчими товарами тривалого зберігання; формування розгалуженої мережі зберігання резервів сировини та продовольчих ресурсів для задоволення стратегічних потреб держави; створення можливостей для самозабезпечення харчовими продуктами територіальних громад та домогосподарств; забезпечення повноцінного функціонування підприємств агропромислового комплексу, зокрема шляхом задоволення потреби в імпортних складових; регулювання наповнення внутрішнього ринку продукцією власного виробництва та забезпечення експортного попиту [11, 12].

ВИСНОВКИ

В умовах відновлення України необхідно забезпечити диверсифікацію розвитку аграрного виробництва завдяки: підвищенню капіталізації й інвестиційної привабливості вітчизняних аграрних підприємств; функціонування ринкових інститутів, що передбачає підвищення ефективності використання виробничих і фінансових ресурсів у сільському господарстві; розвиток багатуукладності; забезпечення та зміцнення продовольчої безпеки держави; збільшення експорту сільськогосподарської продукції з більшою доданою вартістю; стимулювання населення до проживання у селах завдяки забезпеченню комфортних умов; відновленню територій та інфраструктури спричинених руйнацією від війни; розробці заходів збереження людського потенціалу в аграрній сфері.

Слід підкреслити, що значимість аграрної сфери для економічного розвитку країни вимагає цілеспрямованих зусиль не тільки з боку держави, а і від приватного бізнесу. Важливим інструментом у цьому випадку може бути розробка прогнозних сценаріїв розвитку сільськогосподарства на тривалі періоди часу, використання яких дозволить виробникам сільськогосподарської продукції краще орієнтуватися в сучасній ситуації на аграрному ринку та більш ефективно впроваджувати сучасні досягнення агропромислового виробництва у свою діяльність, сприяючи тим самим підвищенню виробничої, соціальної та економічної складових стійкості розвитку аграрної сфери.

Література:

1. Гойчук О. І. Продовольча безпека: Житомир: Полісся, 2004, 348 с.
2. Напад на Україну суттєво позначиться на світовому ринку зерна — USDA. Бізнес Цензор. 10.03.2022. Режим доступу: https://biz.censor.net/news/3323645/napad_na_ukrayinu_suttyevo_poznachytsya_na_svitovomu_rynku_zerna_usda
3. Огляд продовольчої безпеки та політики в Україні. КСЕ. Режим доступу: <https://kse.ua/ua/oglyad-prodovolchoyi-bezpeki-ta-politiki/>
4. Марх, К. Capital, 3 vols, Chicago, Kerr, 1909—1915.
5. Food and Agriculture Organization (FAO). Available at: <https://www.fao.org/home/en/>
6. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Режим доступу: <http://min-agro.gov.ua/node/7644>
7. Долішній М. І., Кравців В. С. Економічний розвиток і екологічна безпека: шлях України. Проблеми сталого розвитку. Зб. наук. доп. 2 е вид. К.: БМТ, 1998. С. 36—41.
8. Козловський С. В. Управління сучасними економічними системами, їх розвитком та стійкістю: Вінниця: Мерк'юрі-Поділля, 2010. 432 с.
9. Калетнік Г. М., Козловський С. В., Козловський В. О. Стійкість економіки як фактор безпеки та розвитку держави. Економіка України. 2012. № 7. С. 16—25.
10. Держпродспоживслужба. Режим доступу: <https://dpss.gov.ua/>
11. Про затвердження плану заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. Кабінет міністрів України. Розпорядження № 327-р, 29.04.2022. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-2022-%D1%80#Text>
12. Забезпечення стійкого економічного розвитку агропромислового комплексу регіону. За ред. С.В. Козловського. Вінниця: Мерк'юрі-Поділля, 2016. 258 с.

References:

1. Gojchuk, O. I. (2004), Prodo volcha bezpeka [Food security], Zhytomyr, Polissya, Ukraine.
 2. Business Censor (2022), "An attack on Ukraine will significantly affect the world grain market", Available at: https://biz.censor.net/news/3323645/napad_na_ukrayinu_suttyevo_poznachytsya_na_svitovomu_rynku_zerna_usda (Accessed 25 Jan 2024).
 3. KSE (2023), "Overview of food security and policy in Ukraine", Available at: <https://kse.ua/ua/oglyad-prodovolchoyi-bezpeki-ta-politiki/> (Accessed 25 Jan 2024).
 4. Marx, K. (1909-1915), Capital, 3 vols, Kerr, Chicago, USA.
 5. Food and Agriculture Organization (2024), Available at: <https://www.fao.org/home/en/> (Accessed 25 Jan 2024).
 6. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2013), "Strategy of development of agrarian sector of Ukraine till 2020", Available at: <http://minagro.gov.ua/node/7644> (Accessed 25 Jan 2024).
 7. Dolishnij, M. I. and Kravciv, V. S. (1998), "Economic development and environmental security: Ukraine's way", Problemy stalogo rozvytku [Problems of sustainable development], 2d ed., BMT, Kyiv, Ukraine, pp. 36-41.
 8. Kozlovskiy, S. (2010), Upravlinnya suchasnymy ekonomichnymy systemamy, yix rozvytkom ta stijkisty [Management of modern economic systems, their development and sustainability], Merk'iuri-Podillia, Vinnytsia, Ukraine.
 9. Kaletnik, H. M., Kozlovskiy, S. V. and Kozlovskiy, V. O. (2012), "Sustainability of the economy as a factor of security and development of the state", Ekonomika Ukrainy, vol. 7, pp. 16—25.
 10. The State Service of Ukraine on Food Safety and Consumer Protection (2024), Available at: <https://dpss.gov.ua/> (Accessed 25 Jan 2024)
 11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022), "On the approval of the plan of measures to ensure food security in the conditions of martial law", Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-2022-%D1%80#Text> (Accessed 25 Jan 2024)
 12. Kozlovskiy, S. V. (2015), Zabezpechinnia stiykogo ekonomichnogo rozvitku agropromislovogo kompleksy region [Providing sustainable development of agriculture in the region], Merk'iuri-Podillia, Vinnytsia, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 13.02.2024 р.*